

הרב יהודה זולדן, שבות יהודה וישראל, ירושלים תשס"ז, עמ' 403-420

כה

כי נבלה עשה בישראל – זנות וסחר בנשים

מבוא

- א. זנות וסחר בנשים – כסף, יצרים, תאוות ושחיתות
- ב. קדושה כנגד "לא תהיה קדשה"
- ג. סחר בנשים
 1. מצבן גרוע מעבדים
 2. עונשם של גנבי נפשות
 - ד. פעולות למניעת הסחר והזנות
 1. אחריות חינוכית-משפחתית
 2. אחריות חברתית-ציבורית
 3. אחריות שלטונית-מנהיגותית
 - ה. מיסוד הזנות
 - ו. "ולא תזנה הארץ... ותטמא הארץ"
 - סיום

מבוא

המאבק בזנות ובסחר בנשים הוא בכמה מישורים: בפעילות כנגד הלקוחות, הסרסורים והסוחרים; בשיקום הנשים שהידרדרו לזה; ובגינוי התמיכה ושיתוף הפעולה שהחברה בכללותה מעניקה לזנות ולסחר. תופעות חמורות אלו מתרחשות בכל העולם ובממדים עצומים, אך חמור כשהן קורות כאן בארץ ישראל – "ותטמא הארץ". הזעקה והמחאה היא על עצם הזנות והסחר, ובמיוחד כאן בארץ ישראל.

א. זנות וסחר בנשים – כסף, יצרים, תאוות ושחיתות

כשישבו חכמי ישראל לאחר החורבן ודיברו על מעשיהם של הרומאים בארץ, היו בין החכמים הערכות שונות של מעשיהם. כך נאמר בגמרא בשבת לג ע"ב:

ר' יהודה אמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שתקנו – לא תקנו אלא לצורך עצמן. תקנו שווקין –

להושיב בהן זונות, מרחצאות – לעדן בהן עצמן, גשרים – ליטול מהן מכס.

מבט חיובי, שתיקה, וגנות. בסיטואציה בה אנו עוסקים, אין מקום לשום מבט חיובי על הדבר. לא ניתן גם לשתוק. נאמץ את גישתו העמוקה והמתבוננת של ר' שמעון בר יוחאי. אין זה שוק בו מתנהל מסחר תמים, ואין אלו גשרים – קשרי מסחר, בין אנשים או אף בין עמים, המסייעים לפיתוח הכלכלה של המדינה ותורמים לכלל. זוהי תעשייה המגלגלת מיליוני שקלים ודולרים בשנה, וכך מגדילה ומעמיקה את יכולתה להרחיב עוד את הפעילות ההרסנית. הלקוחות מתפתים לשלם ממיטב כספם, על מנת לזכות בהנאה רגעית וחולפת, תוך פגיעה פיזית ונפשית באותן נשים חטופות, השבויות אצל הסרסורים בתנאים מחפירים. נשים ונערות אלו נאנסות בכל רגע בעצם שלילת החרות מהן. במקום שאנשים ינצלו את כספם לעשייה חיובית יוצרת ובונה, כספם מתבזבז ומתכלה לריק.

אין אלו גם מרחצאות – מכוני בריאות וכושר. בית המרחץ נועד לנקות זוהמה ולכלוך, ואילו כאן זהו מקום למילוי תאוות יצריות. "לעדן בהן את עצמן" – העצמי הוא במרכז, ההנאות והסיפוק המיידים, עידון הגוף, לא הרוח והמידות הטובות. כך כתב הראי"ה קוק, עין איה, שבת א, עמ' 203:

אין מקום לשתיקה, ...כי אם מחאה כללית על הרשעה כולה לכל צדדיה וגווניה, ולא יועילו לעומתה אותם המסוות הקלושים שהתרבות הכוזבת מתגלה בהם לעין הרואה.

התרבות הכוזבת – זו שמנסה תדיר להכשיר גם מעשי עוולה ונבלה בשם "חופש העיסוק", "חופש הביטוי" וכדומה – זו היא כסות מטעה. לא כל עיסוק הוא לגיטימי, אפילו אם הוא נעשה בהסכמת כל הצדדים המעורבים בעניין. הזנות והשותפים בה, לא רק שאינם מנקים זוהמה אלא שהם מדרדרים את העולם מבחינה ערכית ומוסרית. הזנות אינה תורמת דבר ליחסי רעות טובים יותר בין בני אדם, התחשבות בזולת, אכפתיות ודאגה לאחר. בני האדם לא נהיים טובים יותר או רגועים יותר. הזנות והסחר הם בסיס לשחיתות, לפשיעה, לרצח ולהרס החברה. כך היה בסדום, כך היה בסיפור פילגש בגבעה, וכך מבטאים זאת חז"ל בבראשית רבה (וילנא) פרשה כו, ה:

אמר רבי שמלאי: בכל מקום שאתה מוצא זנות, אנדרלומסיה [=כאוס, תהו ובהו] באה לעולם, והורגת טובים ורעים.

ב. קדושה כנגד "לא תהיה קדשה"

התורה מכנה זונה בשם: "קדשה". כך בדו שיח שבין חירה העדולמי לאנשי תמנה: "איה הקדשה... ויאמרו לא היתה בזה קדשה" (בראשית לח, כא). וכן: "לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל" (דברים כג, יח). מה משמעות השם "קדשה"?

רש"י (דברים שם) מפרש: "מופקרת, מזומנת לזנות"¹. אך הרמב"ן (דברים שם) מפרש אחרת:

ולפי דעתי כולם מלשון קדושה, כי הפורש מן הזנות נקרא קדוש כמו שנאמר: "אשה זונה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו כי קדוש הוא לאלקיר" (ויקרא כא, ז). והנה הנשמרת מן הערוה והזמה, קדושה. והנפרדת מן הקדושה ונטמאת בזמה, נקראה קדשה... כי הזונה המפורסמת טמאת השם רבת המהומה, נפרדת מכל קדושה, ואין שם זה בה רק בהיותה מזומנת לתועבה הזאת שאין לה שעת הכושר וקדושה כלל.

קדשה כניגוד חריף לקדושה. הדרישה מכל איש ואשה בעם ישראל היא לקדש את המעשים, לתת ערך ומשקל חיובי לחיים, ולא לדרדרם. להציב אידיאלים לאומיים וחברתיים, לפעול ולעשות למען הכלל, לפתח וליצור בחומר וברוח לקידום של עם ישראל ושל העולם כולו. אשה העוסקת בזנות מרצון ומבחירה מאבדת את צלם האנוש שבה, את אישיותה ומעמדה, והופכת להיות מכשיר לשירותי מין ותו לא. אשה העוסקת בזנות עושה לעצמה רדוקציה, מאישיות לאוסף איברים. גם הפורנוגרפיה (המתבססת הרבה פעמים על נשים נסחרות וזונות), מקבעת את התפיסה של האשה כ"נהנית" מההשפלה ומרדוקציה זאת.

התביעה מופנית גם כלפי אותם הנהנים הנאה פיזית חושנית מאותן נשים. הזנות היא השקיעה האישית הרדודה ביותר, כשבמרכז החיים, סיפוק תאוות והנאה עצמית, תוך רמיסת אישיותן ומעמדן של הנשים. האשה הופכת להיות חפץ, מכשיר, גוש בשר שאמור לספק צורך ביולוגי-פיזיולוגי למזנה תמורת תשלום. על אופיו ותכונותיו ועל התהליך הנפשי-פסיכולוגי שעובר אותו לקוח הבא לזונה, עמד הרב יוסף דב סולוביצ'ק, אדם וביתו, עמ' 92-93:

1. במקרא מקומות נוספים בהם השורש ק.ד.ש בא במשמעות הזמנה: "אני צייתי למקודש" (ישעיהו יג, ג); "הקדיש קראו" (צפניה א, ז); "קדשו עליה מלחמה" (ירמיהו ו, ד), ועוד.

רודף התענוגות נעשה אנוכי, מאוהב בעצמו ומעריץ את עצמו. אנוכיותו צומחת לממדים כאלה, עד שהנאתו מתבטאת פחות באמצעות פריקת המתח הגופני, ויותר באמצעות ידיעה כי הוא שולט בזולת, ...למעשה הופך האדם את בת זוגו לחסרת אישיות, בהקנותו לה מעמד של "זה" [=חפץ חסר מעמד]. אחד מן השותפים נעשה לאדון – פרסונה, ואילו האחר הופך להיות עבד, בבחינת חפץ... יחסו של הקוף הזכר אל הבננה, הוא כיחסו אל הנקבה. שתיהן נותנות ביטוי לקיומן כתגובה על תביעותיו של האורגניזם, המונע ע"י לחצים כלשהם למראה מה שיכול להביא ולסיפוק. עם התפרקות המתיחות האורגאנית, מגיעה מערכת היחסים לסיימה. מוסד הזנות הוא הדוגמא הטובה ביותר לסוג כזה של יחסי "אני"- "זה" בתחום המיני. הגבר הנזקק לשירותיו של מוסד זה, רואה את האשה אך ורק כאובייקט שנועד לשרת מטרה אחת בלבד – סיפוק צרכיו שלו. היא בחינת "זה", גורם סיפוק, מקור להנאה חיייתית ותו לא. ...הזנות היא אולי התופעה הנתעבת ביותר של עולם עובדי האלילים, והתנ"ך נלחם נגדה בלא רחם, כיון שכל צורה של פעולה מינית אשר אחת היא לה מי יהיה בן הזוג, מאבדת את המרכיב האישי שבה, ועל פני השטח עולה יסוד השליטה הכוחנית. ה"אני" נהנה מן ה"זה". בחוויה זו לא נוטל חלק "אני" אחר.

המיניות של האדם – האיש והאשה, נועדה ליצור ולהמשיך חיים בעלי ערך ומשמעות, ולא לשם מילוי דחפים וסיפוקים.

ג. סחר בנשים

1. מצבן גרוע מעבדים

מלבד הזנות עצמה, מתקיים בארץ גם סחר מחריד בנשים. נשים מובאות ארצה באמתלאות שונות, נחטפות, דרכוניהן נלקחים מהן, והן נמכרות כמו בהמה בשוק לכל המרבה במחיר; הן מוחזקות בשבי, לעתים ללא תנאים הגייניים ובריאותיים מינימאליים, עובדות שעות רבות, אנוסות ונאנסות, ובעצם ללא מוצא. חייהן בסכנה, שהרי כל ניסיון להיחלץ ממצבן, עלול להביא לפגיעה פיזית בהן, עד כדי רציחתן.

מהו האיסור ההלכתי לגנוב אדם ולסחור בו?

אין עונשים אלא אם כן מזהירים. אזהרת התורה על עֲבֵרָה, מציבה גם את חומרת האיסור. אחריה בא גם העונש. האזהרה שלא לגנוב נפש היא מעשרת הדיברות! בין הלאווים הראשונים ששמע עם ישראל במעמד הר סיני, היה האיסור לגנוב נפש. כך מציג זאת הרמב"ם בהלכות גִּנְבָה ט, א-ב, ו (על בסיס הגמרא במסכת סנהדרין פה ע"ב - פו ע"א):

א. כל הגונב נפש מישראל עובר בלא תעשה שנאמר: "לא תגנוב" (שמות כ, יב). פסוק זה האמור בעשרת הדברים הוא אזהרה לגונב נפשות. וכן המוכרו עובר בלא תעשה, שזה בכלל "לא ימכרו ממכרת עבד" (ויקרא כה, מב)...ומיתתו בחנק.
 ב. אין הגנב חייב מיתת חנק עד שיגנוב את הישראל וכניסנו לרשותו וישתמש בו וימכרנו לאחרים. שנאמר: "והתעמר בו ומכרו" (דברים כד, ז). ואפילו לא נשתמש בו אלא בפחות משוה פרוטה, כגון שנשען עליו או נסמך בו, אע"פ שהנגנב ישן, הרי זה נשתמש בו.
 ג. אחד הגונב את הגדול או הגונב את הקטן בן יומו שכלו לו חודשיו, בין זכר בין נקבה בין שהיה הגנב איש או אשה, הרי אלו נהרגין. שנאמר: 'גונב נפש' מכל מקום.

האיסור לגנוב נלמד, כאמור, מהצו האלוקי המוחלט: "לא תגנוב". הסמיכות של צו זה לאיסור לרצוח ולנאוף, מלמד שמדובר בעברה חמורה יותר מאשר גנבת ממון. גנבת אדם, שלילת חרותו, ניצולו אפילו לדברים פעוטים כמו להישען עליו, וכל שכן לדברים חמורים יותר כמו אינוס וכפייה לזנות, מסחר בו ומכירתו לאחרים – צירוף כל אלו מחייב את העושה כן מיתה.

האיסור למכור את הנגנב נכלל באיסור: "לא ימכרו ממכרת עבד". מקור איסור זה בתורה הוא במצב שאדם נאלץ מחוסר בררה אחרת ובאישור בית דין, למכור את עצמו להיות עבד עברי, בשל מצב כלכלי ירוד ביותר. אפשרות אחרת היא שבית דין מוכר אדם להיות עבד עברי בשל אי יכולתו להחזיר את שגנב. רק גנב יכול להימכר לעבד על ידי בית דין. אין אדם נמכר לעבדות על ידי בית דין בשל עֲבֵרָה אחרת. עבדות זו נהגה בעולם בעבר, ועל כן התורה קבעה נורמות וערכים כיצד לנהוג במצב זה. העבדות איננה נוהגת כיום, אך ניתן ללמוד ממנה עקרונות ונורמות התנהגות גם למצבים אחרים. את האיסור למכור אדם ממכרת עבד הגדיר הרמב"ם בספר המצוות, לא תעשה רנח (וכן הוא ברמב"ם הל' עבדים א, ה):

שהזהירנו שלא למכור עבד עברי כמו שיימכרו העבדים בשוה. וזה שיעמידוהו במקום שיימכרו שם העבדים וכריזו עליו ויוסיפו בו

הקונים. לא ייעשה זה בשום פנים אלא בהצנע ובדרך נאה. והוא אמרו יתעלה באזהרה מזה "לא ימכרו ממכרת עבד" (ויקרא כה, מב). ולשון ספרא (ריש פרשה ו): "לא ימכרו ממכרת עבד", שלא יעשה סימטא ויעמידם על אבן הלקח. וזאת האזהרה כוללת בלא ספק אזהרה לגונב נפש מישראל כשימכרהו, שהוא ימכרהו בחזקת שהוא עבד כנעני ויהיה עובר על אמרו יתעלה "לא ימכרו ממכרת עבד".

כשאדם נמכר ברשות בית דין להיות עבד עברי, יש להקפיד על כבודו כאדם. הוא אמנם נמכר בשל העובדה שהוא גנב ואין לו יכולת להחזיר, או שהוא הסתבך כלכלית עד שלא הייתה לו בררה אלא למכור עצמו לעבדות, אך אין הוא נמכר כבהמה בשוק, ולא לפי הנורמות שהיו מקובלות בעולם ביחס לעבדים עובדי אלילים. יש לכבדו, ולבצע את המכירה בצורה הנאה והמכובדת ביותר. אם כך לגבי מי שאכן גנב, בוודאי שאין לעשות כן למי שנמכר לאחר שנחטף. יש להעיר, שאשה איננה יכולה כלל למכור את עצמה או להימכר על ידי בית דין לעבדות (סוטה כג ע"א),² וממילא אין מצב בו היא עומדת למכירה, ובוודאי לא כמו בהמה בשוק. על אחת כמה וכמה, שאסור לחטפה, ולמכרה בצורה משפילה ומבזה.

ההשוואה בין איש או אשה שנחטפו והם מוחזקים בעל כורחם לבין עבד, יכולה גם ללמד שמצבו של עבד עברי היה טוב לאין שיעור ממצבן של אותן נשים חטופות. הן אנוסות בעצם אחזקתן ללא רצונן באותם מקומות, ללא תנאים אנושיים מינימליים, ללא פיקוח רפואי, ומבלי יכולת לצאת משם, והן בעצם נאנסות על ידי מעבידיהן והלקוחות, גם אם הן מקבלות תשלום כלשהו – "ויתעללו בה כל הלילה עד הבוקר וישלחוה" (שופטים יט, כה). לעומת זאת, עבד עברי, אסור להעבידו בפרך, ואסור להעבידו במלאכות בזויות "כגון שיוליך אחריו כליו לבית המרחץ או יחלוץ לו מנעליו" (רמב"ם הל' עבדים א, ז); וכן: "כל עבד עברי או אמה העבריה חייב האדון להשוותן לו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור... מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, וחייב לנהוג בו מנהג אחוה שנאמר: 'ובאחיכם בני ישראל'" (רמב"ם שם ט). ובנוסף, אדונו של העבד חייב גם ברפואתו: "אפילו

2. אמה עבריה היא קטנה שאביה מכרה, וזה רק במצב בו אביה ירד מנכסיו בצורה כזאת שלא נשאר לו כלום – לא קרקע ולא מטלטלין. המטרה שם היא בעצם לאפשר לה להשתקם ולצאת ממצבה, על ידי ייעודה לאדונה או לבנו לנישואין (רמב"ם הל' עבדים פרק ד). כאמור, דינים אלו היו נהוגים בעבר בעת שהעבדות הייתה קיימת. באופן כללי, במובנים רבים, חובותיו של אדון כלפי עבדו גדולות יותר מאשר של מעביד כלפי פועל העובד אצלו. ראה: הרא"ה קוק, אגרות הראיה, א, עמ' צה-צח.

חלה [=העבד], והוציא רבו עליו הוצאות הרבה, אינו חייב לו כלום [=העבד המשתחרר], שנאמר 'יצא לחפשי חנם' (רמב"ם שם ב, יב).

2. עונשם של גנבי נפשות

כשהיו נוהגים בישראל עונשי מיתה, והיו שני עדים כשרים שהתרו בגונב ובסוחר, העונש על גנבת אדם מישראל ומסחר בו היה מיתה. זו היא עברת הגנבה היחידה עליה חייבים עונש מיתה: "וגונב איש ומכרו ונמצא בידו, מות יומת" (שמות כא, טז). ובמקום נוסף: "כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו, ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך" (דברים כד, ז).

המכנה המשותף ללאווים שבעשרת הדיברות, הוא היותם עוסקים בפגיעות בתחום שבין אדם לחברו. אלו הם האיסורים הבסיסיים, הקווים האדומים שאותם אין לחצות, על מנת לאפשר חיים נורמליים ותקינים של החברה. גנבת אדם ומכירתו שווה לרצח! במורה הנבוכים, חלק שלישי, פרק מא, מסביר הרמב"ם שגונב נפש ומכרו נענש בעונש מוות, מאחר שידוע שסופו גם לשפוך דמים. זהו ביעור הרוע והרשע לפני שההרס וההשחתה יהיו גדולים יותר.

עם זאת שהנפגע או הנפגעת הם בני אדם, העברה היא לא רק כלפי האדם הנגנב, אלא יש בזה גם פגיעה בנורמות המוסריות של העולם. מי שגונב אדם שנברא בצלם אלוקים ועושה בו ככל העולה על רוחו, זהו חטא גם כלפי בורא העולם, כאמור בתוספתא שבועות (צוקרמאנדל) ג, ו:

פעם אחת שבת ר' ראובן בטבריא ומצאו פולוסיפות [=פילוסוף גוי] אחד, אמר לו: איזה הוא שנאוי בעולם? אמר לו: זה הכופר במי שבראו. אמר לו: היאך? אמר לו: כבד את אביך ואת אמך, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב, לא תענה ברעך עד שקר, ולא תחמוד. הא אין אדם כופר בדבר עד שכופר בעיקר, ואין אדם הולך לדבר עבירה, אלא אם כן כפר במי שציוה עליה.

הרמב"ם כתב שלא בכל מקרה ייענש החוטף בעונש מיתה. אחת מהדוגמאות לכך היא בשל האמור בפסוק: "וגונב נפש מאחיו מבני ישראל" (דברים כד, ז). עונש המיתה הוא רק כשהנגנב הוא יהודי: "ואחד הגונב את ישראל או שגנב גר... שנאמר: 'נפש מאחיו', ואלו בכלל אחינו בתורה ובמצות ה'" (רמב"ם, הל' גנבה ט, ו). מכאן שיהודי הגונב את מי שאיננו מחויב כלל במצוות כמו גוי או גויה, יהיה פטור

ממיתה. אך פטור מעונש מיתה איננו פוטר את העובר מהלאו. הוא עובר על האיסור שלא לגנוב אדם ולמכרו.³

גם אם נדיר היה בעבר להטיל במסגרת הסנהדרין עונשי מיתה, בשל הצורך בעדים ובהתראה, בכל זאת, עצם העונש החריג והקשה, מלמד על חומרת העברה.⁴ אכן, כשלא ניתן לחייב עונשי מיתה מעיקר הדין, יכולים בית דין או המנהיג השלטוני להטיל כהוראת שעה עונשים כבדים כולל אף עונש מיתה, אם הם רואים צורך בדבר כדי למנוע תופעה שלילית ההולכת ומתרחבת, כאמור בגמרא סנהדרין מו ע"א:

שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה. ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים. והביאוהו לבית דין וסקלוהו. לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך. שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך.

וכך ניסח זאת הרמב"ם בהל' רוצח ב, ד:

וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהן שאינן מחויבים מיתת בית דין, אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם, הרשות בידו. וכן אם ראו בית דין להרוג אותן בהוראת שעה, אם היתה השעה צריכה לכך, הרי יש להם רשות כפי מה שיראו.

גם גוי שחוטף ומוכר נענש על גנבת נפש, שהיא בכלל שבע מצוות בני נח, כדברי הרמב"ם בהל' מלכים ט, ט:

3. הרב ירוחם פישל פערלא, ספר המצוות לרס"ג, לא תעשה צא. הרב יוסף באב"ד, מנחת חינוך מצוה לו, א, כותב שבכל מקום שהדין הוא שפטור, הוכונה שפטור מעונש אך עובר על הלאו. בסיכום הענין, ראה: אנציקלופדיה תלמודית, ערך: גונב נפש, כרך ה, עמ' שפז-שצג.

4. על פי חז"ל, מכירת יוסף על ידי אחיו פגעה בעם ישראל קשות גם לאחר שנים רבות: "ובעון מכירת יוסף בא רעב לארץ ישראל שבע שנים" (פרקי דרבי אליעזר [היגר] "חורב" פרק לז); "כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה" (תהילים מד, כג). פעם אחת עלה בלב לוליאנוס קיסר והביא עשרה חכמים ופירשו לו את החומש ומצא שם מכירת יוסף, ועוד מצא 'וגונב איש ומכרו מות יומת', ואותו היום יום חמישי בשבת היה ושלח וקרא לרבן שמעון בן גמליאל וחביריו, א"ל מי שגונב נפש אחת מישראל ומוכרה מה דינו? אמרו לו מות יומת. אמר להם אם כן התחייבתם מיתה, קבלו על עצמכם דין שמים. אמרו לו למה? אמר להם אלמלא אחי יוסף בחיים הייתי תופשן ועושה בהם דין, עכשיו שאינם בחיים אני עושה עמכם דין שאתם שקולין כנגד אחי יוסף בחסידות" (אוצר המדרשים [אייזנשטיין] עמ' תלט).

בן נח חייב על הגזל, בין שגזל עכו"ם בין שגזל ישראל. ואחד הגוזל או הגונב ממון או גונב נפש או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו. אין זה משנה אם גוי גנב יהודי או גוי אחר, בכל מקרה הוא חייב, ונהרג על כך.⁵

ד. פעולות למניעת הסחר והזנות

מניעת הזנות והסחר בנשים, על כל המשמעויות וההשלכות שלה, מוטלת על שלושה גורמים: בית הנערה ומערכת החינוך, המנהיגות הציבורית, והחברה בכללותה.

1. אחריות חינוכית-משפחתית

התורה פונה בראש ובראשונה לבית הגידול של כל בת, להוריה-מולידיה מחנכיה, שיחנכו אותה שלא לזנות. אין פנייה ישירה בכתוב לבת אלא להוריה: "אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה" (ויקרא יט, כט). חז"ל פירשו שמכאן גם אזהרה לבת: "אל תחלל את בתך להזנותה... לא אמרתי אלא חילול שהוא לשם זנות. איזה זה? זה המוסר לחבירו בתו פנויה שלא לשם אישות, וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות" (ספרא קדושים ג, ז). הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק, משך חכמה, שמות יב, ט-י, מסב את תשומת הלב לכך שלא נאמר בתורה "לא תחלל", כפי שמופיע בדרך כלל בציווי לאו, אלא "אל תחלל". לטעמו:

זאת מפני דזה אינו מפעולות בעל שכל שימסור בתו לזנות, או שיזנה עמה. זה נגד הטבע. כי יצר הרע לא מתגרה בזה. וכל אדם רוצה שתהא בתו בצניעות היותר גדולה. ולכן אמר "אל". ומפני זה לא מצאנו צווי מפורש בתורה על זנות הבת רק יליף [=נלמד] מקל וחומר.

אין צורך לומר לאו זה בצורה מפורשת, כי הדבר הטבעי והנורמלי הוא שהורים מעוניינים שבתם תנהג בהגינות ובצניעות, תעבוד ותצליח במקצוע מכובד, ולא תרד לזנות.⁶

5. ציינו גם את חובתם של גויים שלא לגנוב ולחטוף אחרים, מאחר שבעניין בו אנו עוסקים מעורבים גם גויים, הבאים לכאן מארצות אחרות, ומובילים בצורה משמעותית את הסחר בנשים. במקרים רבים אף הנסחרות הן גויות שבאות לכאן לעבוד. חלקן אמנם באות לארץ מתוך ידיעה ברורה שהן עומדות לעסוק בזנות, אך גם הן לא העלו על דעתן שהן תהיינה שבויות בידי חוטפים, נתונות לסכנות חיים, וימכרו אותן מיד ליד כמו חפץ או כמו בהמה.

6. ראה: הרב אורי דסברג, "מניעת הידרדרות בת לזנות", תחומין, ג (תשמ"ג), עמ' 377-382.

גם כשנערה מאורסה מזנה בעודה בבית אביה, בתקופה שבין האירוסין לנישואין, עונשה מתבצע בפתח בית אביה: "והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך" (דברים כב, כא). סיבת הדבר: "יבואו גידולים רעים שגדלו, יתנבלו הן וגידוליהן" (ירושלמי, כתובות ד, ד). האחריות היא על הנערה ועל הוריה. ואם יתברר שהארוס העליל על הנערה שזינתה, הוא מפצה גם את אביה. מסביר זאת הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק, משך חכמה, דברים כב, יז:

אביה תובע מה שמגיע לו, שהוא הוציא עליו שם רע שהוא ימסור את בתו לזנות ויחנכה בחינוך פרוע כזה שתזנה בבית אביה... שיאמר על בתי ומה שגדלתי אותה, שהיא זנתה אחרי שומרי אותה בחינוך טוב, הוא חרפה לי וכאלו שם עלי עלילות דברים. לכן ישלם עבור הבזיון של אביה.

גם על בת כהן שמזנה, מאורסה או נשואה, נאמר: "ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת" (ויקרא כא, ט). במעשיה היא פוגעת במעמדה של אביה הכהן, אך גם הוא אחראי לדבר: "את אביה היא מחללת – חללה ובזתה את כבודו, שאומרים עליו ארוך שזו ילד, ארוך שזו גדל, [ארוך שיצאה זו מחלציו]" (רש"י שם, ע"פ סנהדרין נב ע"א).

הבית בו מתחנך האדם הוא המעצב העיקרי של דמותו ואישיותו. הערכים, המסרים והתכנים המועברים בבית, הם אלו שמייצבים את הדרך של המתחנך או המתחנכת. ההנחה שצוינה לעיל: "כל אדם רוצה שתהא בתו בצניעות היותר גדולה", אינה ניכרת תמיד במבט חיצוני, מפני שלא הכול יודעים כיצד לחנך, לאן לכוון, מה ראוי ונכון, מה חוצה קו אדום אותו אין עוברים, איך לסנן את משבי הרוח החודרים מבחוץ – מהתקשורת ההמונית ומהאתרים השונים. לא הכול מסוגלים לעמוד בפרץ מול ההנאות המרובות, הבילויים, המסיבות, אופנות הלבוש, ועוד. אך האי הידיעה או הקושי אינם פוטרים מאחריות. בסיכומו של דבר ייאמר להם: "ראו גידולים שגדלתם" – לטוב ולמוטב.

גם למסגרות החינוכיות, החל מגן הילדים ועד סיום המסגרת הלימודית בגיל מבוגר, יש תפקיד חשוב ומשמעותי בחינוכו של כל אדם. קונים בהן דעת, ומפנימים ערכים יסודיים, והן חלק בלתי נפרד מהמערך הכולל. אם נראה את בית הספר כשליח של בית ההורים, אזי גם בית הספר צריך להעביר את אותם נורמות ועקרונות. כשאדם נוהג כראוי ביושר ובצניעות, הוא מכבד בכך גם את מוריו מחנכיו: "...היא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו

תורה, אשרי רבו שלמדו תורה", ואם ח"ו אין זה כך: "מה הבריות אומרות עליו? אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה – ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו" (יומא פו ע"א).
אכן, אחת הסיבות המרכזיות כיום להגעת אשה לזנות היא בית לא יציב, התעללות מינית או פיזית בילדות, הורים בעייתיים וכד'. לעתים קשה לפנות בתביעה לבית ההורים מכיוון שהם מתמודדים עם בעיות שונות ומשונות. אך זהו בדיוק האתגר: לטפל גם בבתים, לחנך, להציב נורמות ערכיות ומוסריות, ולמנוע את התעללות הפיזית והמינית ואת הידרדרות הבת לזנות.

2. אחריות חברתית-ציבורית

הקריאה של התורה למנוע את הזנות והסחר מופנית גם לחברה כולה. לא ייתכן שייעשו בארץ מעשי נבלה וזנות, והחברה אף תגבה זאת ותיתן לגיטימציה לכך בצורות שונות. העלמת עין מהתופעה, ועל אחת כמה וכמה ראיית ההליכה לאותן זונות כדבר לגיטימי ותקין, היא תמיכה חברתית בנבלה – זנות וסחר בבני אדם. בעיתונות הכללית מתפרסמות מודעות הקשורות לעניין לעתים בצורה בוטה ולעתים במעין הסוואה (מועדונים ומסיבות למינם) – הכול יודעים מה משמעותם של המודעות הללו, ועדיין ממשיכים לקנות, לקרוא ולפרסם במקומות אלה. קבלת הדברים כפי שהם, היא שותפות בעניין.

את גודל האחריות הציבורית בעניינים הללו ניתן ללמוד מהמקרא. שכם בן חמור חטף את דינה, אנס אותה, ורצה לשאתה לאשה. תגובת בני יעקב למה שקרה היא: "ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד, כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב, וכן לא יעשה" (בראשית לד, ז). על פי דעה במדרש קהלת רבה (וילנא) י, ח, דינה לא נהגה כראוי, ויש לה אשמה מסוימת במה שקרה לה:

'פורץ גדר ישכנו נחש' (קהלת י, ח) – זו דינה. כשהיו אביה ואחיה יושבין בבית המדרש, יצאה 'לראות בבנות הארץ' (בראשית לד, א). גרמה לעצמה שיבא עליה שכם בן חמור החוי, שנקרא נחש, ונשך אותה.

ובמדרש אחר, שכל טוב [בובר] בראשית לד, א, נאמר עוד:

'לראות בבנות הארץ' (בראשית לד, א) – שהיו משחקות במחול לפני העמים. הלכה זו להראות העמים את יופיה שיראו שאין בהם כמותה.

אך מעשיה של דינה אינם מצדיקים את מעשה שכם בן חמור. גם כשנערה אינה נוהגת כראוי, אין כל הצדקה לחוטפה ולאונסה. את התאוות והיצרים של שכם, רוצה אביו חמור, לתרגם למסחר. כך אומר חמור: "שכם בני חשקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה... והארץ תהיה לפניכם שבו וסחרוה והאחזו בה" (בראשית לד, ח-י). המשא ומתן בין שכם וחמור ליעקב ובניו מתנהל בעת שדינה עדיין חטופה בשכם. היה זה משא ומתן "תחת אש", ובו מסכימים שכם וחמור לשכנע את יושבי עירם להימול. ביום השלישי למילתם, שמעון ולוי מענישים את כל יושבי העיר, ומשחררים את דינה מהשבי. מה אשמים כל תושבי שכם?

הרד"ק מדייק מלשון הפסוק: "ויבוזו העיר אשר טמאו אחותם" (בראשית לד, כז) – "העיר אשה טמאו בה את אחותם. כי רבים ראו כאשר לקחה שכם בחזקה, ולא מיחו". תושבי שכם נהיו שותפים לדבר עברה כבר בשלב החטיפה. חוטפים נערה, ואף אחד לא קם?! אף אחד לא מנסה למנוע זאת?!

הרמב"ם בהל' מלכים ט, ט, רואה את חטאם של תושבי שכם בשלב הבא. כאמור לעיל, גם גוי מצוה במסגרת שבע מצוות בני נח, באותן נורמות התנהגותיות בסיסיות לקיום סדר חברתי אנושי, שלא לגנוב ממון ונפש. גויים גם מחויבים להקים מערכת שיפוטית, ולדון ולפעול כנגד מי שאיננו מקיים את אותן נורמות התנהגותיות בסיסיות: "חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם". ומשלא עשו זאת: "נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו, ולא דנוהו" (שם הל' יד). לא ייתכן שנערה נחטפה, וגם נאנסה, ולא רק שאין איש מתושבי שכם נוקף אצבע נגד מעשה זה, הם אף משתפים פעולה עם הגנב – האנס ומשפחתו, ומקבלים את העסקה המוצעת במחיר ברית מילה לכל תושבי העיר. אמנם ייתכן שבתנאים שהיו אז, לא יכלו תושבי שכם לפעול נגד משפחתו של מנהיג העיר ולהעמידו לדין.⁷ אך מכאן יש ללמוד על המחויבות העקרונית של החברה לבער את הנגע הזה מקרבם. בחברות מתוקנות בהן גם אנשים בעלי מעמד בכיר עומדים לדין על מעשיהם, על החברה בכללותה מוטל למנוע עשייה שלילית, להוקיע את הנוגעים בדבר, ולמצות איתם את הדין: "הכזונה יעשה את אחותנו?!" (בראשית לד, לא).

יעקב אבינו כועס על שמעון ולוי: "עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי, ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי" (בראשית לד, ל).

7. כך מעירים על דברי הרמב"ם הר"ן בחידושיו לסנהדרין נו ע"א, והמהר"ל מפראג בפירושו גור אריה, בראשית לד, יג. הרמב"ן בבראשית שם חולק על הרמב"ם, ולפי נהגו כך שמעון ולוי, בשל רשעותם הכללית של תושבי שכם.

טענת יעקב היא על כך שהם עשו את המעשה ללא התייעצות וללא קבלת רשות ממנו, שהרי יעקב הוא המנהיג – ראש המשפחה, והוא המפקד העליון של המאבק, וייתכן שיעקב היה מורה לנהוג אחרת. כך נאמר במדרש בראשית רבה פ, י:

”ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי” (בראשית לד, כה). ממשמע שנאמר שמעון ולוי, ידענו שבני יעקב הם? אלא בני יעקב שלא נטלו עצה מיעקב.

הרמב”ן, בראשית לד, יג, מוסיף עוד:

ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה, שנאמר: ”עכרתם אותי להבאישני”, ושם [=בברכותיו לבניו לפני מותו] ארר אפם כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו ”וישבנו אתכם והיינו לעם אחד”, והם היו בוחרים בשם ובעטו בדבורם, ואולי ישובו אל ה' והרגו אותם חנם, כי לא הרעו להם כלל.

יעקב אינו מצדיק ח"ו את התנהגותם של שכם חמור וכל תושבי שכם. טענתו המרכזית היא ששמעון ולוי סיכנו אותו, וכן ייתכן שאולי אנשי שכם היו עושים תשובה.

3. אחריות שלטונית-מנהיגותית

”לא תהיה קדשה מבנות ישראל” (דברים כג, יח). כלפי למי מופנה הלאו הזה? הרמב”ן בפירושו לפסוק מסביר:

והנראה בעיני בלאו הזה, כי הוא אזהרה לבית דין שלא יניחו אחת מבנות ישראל להיות יושבת בפרשת דרכים בעינים על הדרך לזמה, או שתתקן לה קובה של זונות כמנהג ארצות זרים, יושבות על הפתח בתופים ובכנורות, כענין שכתוב: ”קחי כנור סובי עיר זונה נשכחה הטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי” (ישעיה כג טז).

ובהמשך דבריו:

יזהיר לבית דין שלא תעמוד האשה על אם הדרך לזנות, כי שם תנאפנה מאיסורי הביאות קרובים ורחוקים, ולכן מכסות פניהן לזנות גם מאחיהם וקרוביהם, והוא מה שאמר: ”ויחשבה לזונה כי כסתה פניה” (בראשית לח, טו).

זנות אינה עניינו הפרטי של הזונה – זכר או נקבה. התורה מזהירה את בית הדין ומטילה אחריות על מנהיגי הציבור למנוע זנות מבנות ישראל. הפרהסיא הציבורית של עם ישראל, ובמיוחד בארץ ישראל, צריכה להיות נקייה וזכה ממעשים שכאלה.

הנהגת הציבור מחויבת לפקח על הנעשה ברשות הרבים במה שקשור לצדק ויושר חברתי, ולאכוף את החוק, כאמור בדברי הרמב"ם בהל' גנבה ת, ב: "חייבין בית דין להעמיד שוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שיהיו מחזרין על החנויות ומצדקין את המאזנים ואת המדות ופוסקין את השערים, וכל מי שנמצא עמו משקל חסר או מדה חסרה או מאזנים מקולקלין רשות יש להן להכותו כפי כחו ולקנסו כפי ראות בית דין לחזק הדבר". ובאופן דומה יש גם לפקח על האופי הרוחני, המוסר והצניעות, כאמור ברמב"ם בהל' יום טוב ו, כ: "חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה". העיקרון הנלמד מכאן הוא שמוטל על ההנהגה הרוחנית והשלטונית ועל מערכת המשפט והאכיפה לפקח על הפרהסיא המוסרית של הרחוב הישראלי.

ה. מיסוד הזנות

מיסוד הזנות הוא הגדרת מקומות מסוימים, בדרך כלל בשולי הערים והיישובים, בהם תהיה זנות בצורה מסודרת, תחת פיקוח רפואי, מיסוי וכד'. מיסוד העניין מאפשר שליטה מסוימת על המתרחש במקומות אפלים אלה. האם מיסוד הזנות מותר על פי ההלכה?

שאלת זו עלתה בעבר בפני אחד מחכמי ספרד בסוף תקופת הראשונים, הרב יצחק עראמה, והוא כתב על כך בספרו עקדת יצחק, בראשית, שער כ. מאחר שהוא עוסק ישירות בנידונו נצטט את דבריו כמעט במלואם:

וכמה פעמים נתחבטתי על זה, אודות הנשים הקדשות שהיה איסורן רופף ביד שופטי ישראל אשר בדורנו [=שלא הייתה מחאה ברורה בעניין], ולא עוד אלא שכבר יאותו בקצת הקהילות ליתן להם חנינה ביניהם [=יחס סלחני], וגם יש שמספיקין להם פרס מהקהל [=מימון], כי אמרו: כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מחטא איסור אשת איש החמור, או מסכנת הגויות, מוטב שיעברו על לאו זה [=של זנות], משיבואו לידי איסור סקילה או שריפה.

ואני דנתי על זה פעמים רבות לפנייהם ולפני גדוליהם, והסברתי להם שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים וברשות בית דין, חטאת יחיד הוא. והוא בעונו ימות ע"י בית דין של מעלה או מטה, וכל ישראל נקיים. כמו שהיה עוון פילגש בגבעה, אם היו בית דין שלהם מוסרים האנשים הרעים ההם לבדם ביד ישראל. אמנם החטא הקטן, כשיסכימו עליו דעת הרבנים והדת ניתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו, הנה הוא זימה ועוון פלילי וחטאת הקהל כולו, ולא ניתן למחילה אם לא בפורענות הקהל, כמו שהיה בבני בנימין שהשתתפו בעוון, והוא היה עוון סדום... ולכן הוא טוב ומוטב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם בנפשותם, משתעקר אות אחת בתורה בהסכמת הרבים. ...ומי שלא יקבל זאת בדעתו, אין לו חלק בבינה ונחלה בתורה אלוקית.

דבריו אלו נכתבו בהקשר פרשת הפיכת סדום, ובעל העקדה מקיש ומקביל בין כל חטא ציבורי לבין חטאי סדום. סדום הייתה עיר שאנשיה הצהירו והכריזו שאין הם מקיימים מצוות שבין אדם לחברו כמו חסד, צדקה, הכנסת אורחים ועוד. אורח שבכל זאת נכנס, נהגו כלפיו בצורה שלילית ביותר, כולל גם במעשי זנות של ומשכב זכר. "רבי מנחמא משם רבי ביבי: כך התנו אנשי סדום ביניהם. אמרו כל אכסניא שהוא בא לכאן, יהיו בועלים אותו, ונוטלים את ממונו" (בראשית רבה פרשה ג, ז).

גם זנות עם נשים הייתה נורמה מקובלת, ואף לוט חטא בזה, בהציעו את שתי בנותיו לבני העיר. כך על פי מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וירא סימן יב:

ראה לוט שהיו אנשי סדום שטופין בזמה, בחר בסדום להיות עושה כמעשיהן. מניין? שכן הוא אומר להם לאנשי סדום: "הנה נא לי שתי בנות" (בראשית יט, ח). בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו ליהרג על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהם.

סדום נחרבה ונשרפה: "וה' המטיר על סדום ועל עמרה גפרית ואש" (בראשית יט, כד). לפי מדרש תנחומא [בובר] פרשת וירא סימן יד, עונש השרפה הוא בשל הזנות שהייתה בה:

"ויבאו שני המלאכים סדומה בערב". ילמדנו רבינו: כמה מיתות נמסרו לבית דין? ארבעה. ואלו הן: סקילה שרפה הרג וחנק. ואיזו היא

החמורה? רבותינו אמרו סקילה. ר' שמעון בן יוחי אומר: שרפה, שניתנה לבת כהן שזינתה. ראה כמה קשה הזנות שהיא בשרפה. ר' יהושע בן לוי אמר משום בר קפרא: על הכל הקב"ה מכפר חוץ מזנות, שנאמר: "לא ינקה כל הנוגע בה" (משלי ו, כט). אמר ר' יהושע בר נחמיה: אף הסדומים לפי שפרצו בזנות, נתחייבו שרפה. שנאמר: "וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש" (בראשית יט, כד). כיון שנתחייבו, אמר הקב"ה למלאכים: מה אתם עומדים, לכו והשחיתו. מיד ירדו ועשו קילווסין [=ציווי] של בוראן.

גם אדם פרטי שנוהג כך כלפי אורחיו, מעשיו חמורים. על אחת כמה וכמה כשעיר שלמה מצהירה על כך, ונוהגת כך בפועל. לעיר כזאת אין זכות קיום, היא נחרבת ונהרסת ולא נשאר ממנה שריד, כדברי הנביא יחזקאל: "הנה זה היה עון סדום אחותך, גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה, ויד עני ואביון לא החזיקה. ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני, ואסיר אתהן כאשר ראיתי" (יחזקאל טז, מט-נ). מיסוד הזנות הוא בעצם מתן הכשר ולגיטימציה ציבורית לעצם העניין ואף לכל מה שמתחולל סביבו (סחר, סמים ועוד). הציבור והחברה אינם יכולים להרשות זאת. אדם שאיננו יכול לכבוש את יצריו והוא חוטא, זה בינו לבין הקב"ה, אך מיסוד וסיוע ציבורי הם הפיכת כל הציבור לשותף בדבר. חטא ציבורי חמור יותר מאשר חטא פרטי. כשכל עם ישראל או רובו, או אפילו רק קבוצה מוגדרת ממנו (שבט, קהילה וכד') מצהירים ומכריזים שהם אינם מעוניינים עוד בקיום מצוה זו או אחרת, שמבחינתם מצוה מסוימת מהתורה איננה רלוונטית ואקטואלית לגביהם, או שאפשר לעבור עברה במודע, זהו עוון חמור, הרבה יותר מאשר עוון של אדם פרטי. דינה של עיר הנוהגת כך הוא חורבן, כדינה של עיר הנדחת: "והיתה תל עולם לא תבנה עוד" (דברים יג, ז).⁸

8. דבר דומה כותב הרמב"ם במורה הנבוכים חלק שלישי פרק מא: "וכך אני אומר גם על ציבור מישראל, שהסכימו לעבור על איזו מצוה שתהיה ועשו ביד רמה, הרי אלו נהרגין כולם. נלמד את זה מפרשת בני ראובן ובני גד, אשר נאמר בהם 'ויאמרו כל העדה לעלות עליהם לצבא' (יהושע כב, יב), וביארו להם בשעת ההתראה שהם כבר כפרו בהסכימם על עבירה זו ויצאו מכלל כל הדת, והוא אמרם להם 'לשוב היום מאחרי ה'' (שם, כד). דברי הרמב"ם הובאו על ידי הראי"ה קוק בהתייחסותו בתשובה להתנהלות של רפורמים בבית כנסת. לאחר שהוא שולל לחלוטין את הישיבה המעורבת של נשים וגברים בבית כנסת, וזמרת נשים בו, הוא כותב: "ומה שמחמיר את הענין של האיסור הוא, מה שנעשה בתור פעולה של קהל ועדה וישראל, שכבר כתב ע"ז הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פמ"א, שבכל איסור ובכל עברת מצוה שנעשה ביד רמה ע"י עדה מישראל יש לזה דין עיר הנדחת וחלילה לזרע קודש שיכנסו במצודה רעה כזאת" (שו"ת אורח משפט, או"ח סי' לה; מאמרי הראי"ה עמ' 514-515).

ו. "ותטמא הארץ... ומלאה הארץ זמה"

מלבד הדרישה להנהיג את החיים הפרטיים לאורם של ערכים יוצרים ובונים, התורה קוראת לנו גם שלא להשחית את העולם, את הקרקע עליה אנו עומדים. בפסוקי המקרא השוללים את הזנות ואת גילוי העריות לסוגיו, ישנם אזכורים רבים של ארץ ישראל, זאת בשל מעלתה ומעמדה הייחודי של ארץ ישראל כארץ הקודש. נדרשת זהירות רבה יותר שלא לעשות את המעשים הקשורים בזנות ובעריות כאן בארץ. לא מפני שבגלות מותר לעשות ח"ו את כל העברות הללו, אלא מפני שהארץ איננה יכולה לסבול זאת. מעשים אלו מחללים את קדושתה, ומטמאים אותה, והארץ מקיאה את היושבים בה. כך מסיימת התורה את פרשת העריות:

אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם. ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה... ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם (ויקרא יח, כד-כח).
ודברים דומים באשר לזנות:

אל תחלל את בתך להזנותה, ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה (ויקרא יט, כט).

כך נאמר בספרא, פרשת קדושים י, יא:

"ולא תקיא אתכם הארץ בטמאכם אותה". ארץ ישראל אינה כשאר כל הארץ. אינה מקיימת בעלי עוברי עבירות. מושלו המשל למה הדבר דומה? לבן מלכים שהאכילוהו דבר שאינו עומד במעיו אלא מקיאו. כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירות.

הרמב"ן בפירושו לויקרא יח, כה מסביר את מעלת ארץ ישראל, ואת העובדה שהארץ מקיאה את עוברי העברה הדרים בה:

ארץ ישראל אמצעות הישוב היא [=מרכז העולם], נחלת ה' מיוחדת לשמו... והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכך אמר: "ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ" (ויקרא כ, כב),... והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות... הענין כולו למעלת הארץ וקדושתה.

כך מסביר הרמב"ן בפירושו לבראשית יט, ה גם את פשר חורבנה של סדום:

ודע, כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל, כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות, וכאשר תקיא את הגוי כלו מפני תועבותם הקדימה וקאתה את העם הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות.

היכולת לגור בארץ, ולהשתרש בה, תלויה ברמה המוסרית של היושבים בה. זו זכות גדולה לגור בארץ ישראל, אבל זו זכות מחייבת מאוד. ארץ ישראל זהו המקום בו עם ישראל צריך לחיות את חייו המוסריים והערכיים ברמה הגבוהה ביותר. אם לא כן ח"ו, לא נוכל לשרוד כאן. האחריות לביעור הזנות והסחר בנשים מהארץ מוטלת על כל אחד ואחד.⁹

סיום

התופעות השליליות הללו, הסחר והזנות, הן שליליות במהותן, פוגעות בנשים ובחברה כולה, ומפריעות לנו כאומה, למלא את ייעודנו. כך הסביר הראי"ה קוק, אגרות ראייה, ב, איגרת תפג:

...והרשעה והסכלות, האויליות שבאמונות הדופיות, היו הולכים ומתבערים, ואנחנו היינו המתחילים במלאכת-שמים הגדולה של ביעור רוח הטומאה מן הארץ, ושל התחלת הופעת תיקון עולם במלכות אל עולם. ועל זה אנו נתבעים ולזה נוצרנו... אנו נדדים, נשחטים ונטבחים, כצבאות וכאילים, על אשר אין אנו מכירים את תפקידנו...

תוכן העיסוק בנושא זה הוא לצעוק צעקה גדולה ומרה, ולמצוא דרכים לבער את הנגע מקרבנו. זה נראה קשה – התמודדות מול כוחות גדולים, סוחרים וסרסורים, זונות ולקוחות, "מאפיות" ו"עולם תחתון", מול מערכות חזקות ומפחידות המגלגלות סכומי עתק ובעלות אמצעים רבים. אבל אסור להירתע. לצעקה יש כוח עצום משלה, והיא פועלת בטווח הארוך את פעולותיה. כך הסביר הראי"ה קוק באורות הקדש, ג, עמ' רפז, את ערכה ותפקידה של הצעקה:

ישנם צדיקים צועקים לד' מפני צרת העולם, מפני הירידה הכללית, צעקה זו נוהגת עד שימלא העולם כולו תיקון ואורה, ויקום: "אין

9. יש בחז"ל המפרשים שכוונת המילים "מלאה הארץ זמה", היא שהעולם כולו לא יוכל להתקיים, לאו דווקא ארץ ישראל. כך נאמר בתוספתא קידושין (ליברמן) א, ד: "ומלאה הארץ זמה. ר' לעזר אומר זה פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות... ר' ליעזר בן יעקב אומר מתוך שבא על נשים הרבה ואין ידוע על אי זו מהן בא, והיא שקיבלה מאנשים הרבה ואין ידוע מאי זה מהן קיבלה, נמצא זה איש נושא את בתו וזה נושא את אחותו. נמצא כל העולם מתמזרין לכך נאמר: ומלאה הארץ זמה".

יוצאת ואין צוחה ברחבתינו" (תהילים קמד, יד). צעקת צדיקים הללו איננה באה להם מעקת הנפש הפנימית של צרתם הרוחנית, כי אם מהצער הגדול של העולם, צער השכינה בכלל, הצועקת בחבליה, כאילה בעת לידתה. ממש כמו שעץ קטן מדליק את הגדול, ובהצתת אליתא [=קיסמים דקים] הדליקו את אש המערכה,¹⁰ ככה צעקה קטנה ודלה מביאה לידי התעוררות נפשית ושכלית גדולה. כי אור האמת של הצמאון האלהי ויקידת אש התשוקה בוער באמת במעמקי הנשמה, אלא שהיא צריכה איזה גורם כל שהוא להוציא את אור שלהבתה אל הגילוי, ולפעמים על ידי סבה דלת ערך יוצא אל הפועל תוכן מפואר מאד.

10. יומא כד ע"ב ורש"י שם.